

SEE 2081 (2025)

अनिवार्य नेपाली

समय : ३ घण्टा

पूर्णाङ्क : ७५

दिइएका निर्देशनका आधारमा आफ्नै शैलीमा सिर्जनात्मक उत्तर दिनुहोस् :

१. समूह 'क' मा दिइएका शब्दको अर्थ समूह 'ख' बाट पहिचान गरी जोडा मिलाउनुहोस् : २

समूह 'क'

अनाहक

घैया

क्षितिज

विदुषी

समूह 'ख'

पानी नलाग्ने खेतबारीमा रोपिने एक किसिमको धान

किराँतको धर्मशास्त्र

विद्वान् महिला

पृथ्वी र आकाश जोडिएको जस्तो देखिने स्थान

कुनै प्रयोजनविना

भक्तको

२. दिइएको अनुच्छेदबाट उपयुक्त शब्द पहिचान गरी खाली ठाउँ भर्नुहोस् : २
 खेतीपातीबाट जीवन धान्ने नेपालीको पुरानै चलन हो । खेतीपातीका काममा आधुनिक यन्त्र उपकरणका सट्टा अझै कुटो, कोदाली र हलो जस्ता औजार नै चलनचल्तीमा छन् । करले नभई रहरले यस क्षेत्रमा लाग्ने अवस्था अझै सिर्जना हुन सकेको छैन ।

(क) 'कृषि' को पर्यायवाची शब्द हो ।

(ख) 'प्राचीन' को विपरीतार्थी शब्द हो ।

(ग) अनेकार्थी शब्द हो ।

(घ) 'कोदालो' को लघुतावाची शब्द हो ।

३. दिइएको अनुच्छेदबाट एउटा उखान र एउटा अनुकरणात्मक शब्द पहिचान गरी अनुच्छेदको भन्दा फरक वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् : २

हुने विरुवाको चिल्लो पात भने भैं राम सानैदेखि मिहिनेती र इमानदार थिए । उनी पढाएका कुरा फटाफट याद गर्थे त्यसैले उनी जीवनमा सफल भए । छिमेकी भनेको जिउँदाको जन्ती र मर्दाको मलामी हुन् भन्दै उनी सामाजिक सेवामा खुरुखुरु लागेका छन् ।

४. (क) दिइएका शब्द समूहबाट शुद्ध शब्द पहिचान गरी लेख्नुहोस् : १

(अ) (i) विश्व (ii) विश्व (iii) विश्व (iv) विश्व

(आ) (i) जर्याकजुरुक (ii) जर्याकजुरुक (iii) जय्याकजुरुक (iv) जय्याकजुरुक

(ख) दिइएको वाक्यलाई शुद्ध पारी लेख्नुहोस् : २

प्राकृतिक सौन्दर्यमा रमाऊन चाहने पर्यटक नेपाल भित्रिएका छन् उनिहरू यहाँको प्रकृतिमा रमायका छन् ।

५. दिइएको अनुच्छेदमा रेखाङ्कन गरिएका शब्दको पदवर्ग पहिचान गर्नुहोस् : ३
 कान्छो स्वदेशमा नै बसेर उच्चमशील कार्य गर्छु भन्छु । उसको विचार मलाई त अति राम्रो लाग्यो ।

६. दिइएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् : २+२=४

(क) दिइएको अनुच्छेदबाट दुईओटा उपसर्ग र दुईओटा प्रत्यय लागेर बनेका शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रियासमेत देखाउनुहोस् :

मानवीय संवेदनाको युगीन लय पक्रेर कलाकृति सिर्जना गर्ने कलाकार संसारमा विरलै जन्मिन्छन् । विलक्षण प्रतिभा भएका पाब्लो पिकासोका नसा नसामा जन्मजात कलाकारिता प्रवाहित थियो ।

(ख) दिइएको अनुच्छेदबाट एउटा समस्त शब्द पहिचान गरी विग्रह गर्नुहोस्, एउटा विग्रह पदावली पहिचान गरी समस्त शब्द बनाउनुहोस् र द्विविध भएर बनेका दुईओटा शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रियासमेत देखाउनुहोस् :

हाम्रा ठुलो बुबा धोक्रेसुरुवाल लगाएर सबैको घरघरमा डुली कसैको घरमा भैँभगडा भएको छ कि भनी कुरा बुझ्नुहुन्थ्यो । उहाँ हरबखत सबैलाई आफ्नो कामसाम समयमै गर्नुपर्छ भनेर सरसल्लाह पनि दिनुहुन्थ्यो । उहाँ पानीको घट्टमा पिँधेको मकैको पिठो खुब मन पराउनुहुन्थ्यो ।

७. दिइएको अनुच्छेदलाई अभ्यस्त भूतकालमा परिवर्तन गर्नुहोस् : २
 सङ्गीता विहान सबै उठ्छिन् । उनी आफ्नो विहानको काम सकेर केहीबेर गृहकार्य गर्छिन् । उनी आमालाई भान्साको काममा सघाउँछिन् । उनी खाना खाएर समयमै विद्यालय जान्छिन् ।

८. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् : २
 (क) आजार्थक भावका फरक फरक क्रियापदको प्रयोग गरी शैक्षिक भ्रमण जान लागेका भाइलाई चार वाक्यमा उपयुक्त सल्लाह दिनुहोस् ।

(ख) दिइएका बहुवचनका वाक्यलाई एकवचनमा परिवर्तन गरी अनुच्छेद पुनर्लेखन गर्नुहोस् :

उनीहरू सहरबाट घर फर्के । उनीहरूले घर आउँदा गाउँलेका लागि कोसेली पनि किने । मोटा मान्छेका लागि भनेर चिनी नभएको मिठाई फोलेलामा राखे । घर पुग्दा उनीहरूलाई सेता हिमालले स्वागत गर्न लागे भैं आभास भएछ ।

९. कोष्ठकमा दिइएका सङ्केतका आधारमा वाक्य परिवर्तन गर्नुहोस् : ४
 (क) हामी सगरमाथाको आधार शिविर पुगेर त्यहाँको हिमाली सौन्दर्यमा रमाउँछौं ।
 (वाक्य विश्लेषण)

(ख) हामी आधुनिक तरकारी खेती गर्छौं । (कर्मवाच्य)

(ग) सरला पढ्छिन् । (प्रेरणार्थक)

(घ) गुरुवाले भन्नुभयो, “तिमीहरू नेपाली विषयमा अब्बल छौं ।” (अप्रत्यक्ष कथन)

१०. दिइएको अनुच्छेद पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

४

जे होस् ल, आफ्नै कुरा गरूँ, धेरै पटक भइसक्यो, एउटा लेख तपाईंले मसित मान्नुभएको छ तर पटकैपिच्छे मैले 'पखोस्' भन्दै आएको छु, पर्खाएको छु । सम्पादक जस्तो मान्छेले पनि जमिनदारकहाँ ऋण माग्नु गएको, जेरे काहिलो भैं पटकैपिच्छे लुत्रे कान लगाएर फर्कनुपर्दा जड चलनु स्वाभाविकै हो । जङ्गिँदाजङ्गिँदै जङ्गबहादुर बने पनि के लाग्छ र ? अर्काको हातबाट कुनै काम लिनु छ भने आफ्नो बाबु साक्षी राखेर तपाईंले पर्खनुपर्छ । चिल्लो शब्दमा तपाईंले धैर्य गर्नुपर्छ । अफ भनूँ भने भुल्नुपर्छ, धाउनुपर्छ, पर्खनुपर्छ । सभ्य शिक्षितहरू चिल्ला शब्द प्रयोग गर्छन् । आखिर पर्खन सबै पर्खन्छन्, सबै पर्खाउँछन् । भनूँ भने, मान्छेले राम्ररी जानेका क्रिया नै पर्खनु र पर्खाउनु हो । यो के बकन्याइ छाट्न लाग्यो भनी तपाईं जिल्लिनुहोला तर पखोस् , तपाईं आफू मात्रै पर्खिरहेको नठान्नुहोस् ।

प्रश्नहरू

- (क) "तपाईं आफू मात्र पर्खिरहेको नठान्नुहोस् ।" यस वाक्यलाई करणमा बदल्नुहोस् ।
- (ख) रेखाङ्कित 'मान्छे' शब्दको कारक र विभक्तिको नाम लेख्नुहोस् ।
- (ग) "चिल्लो शब्दमा तपाईंले धैर्य गर्नुपर्छ" भन्ने वाक्यको उद्देश्य र विधेय छुट्याउनुहोस् ।
- (घ) 'सभ्य शिक्षितहरू चिल्ला शब्द प्रयोग गर्छन् ।' यस वाक्यलाई मिश्र वाक्यमा परिवर्तन गर्नुहोस् ।

११. दिइएको गद्यांश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

४

समाज गतिशील छ । हरेक व्यक्ति सुनौलो भविष्यको खोजीमा लागेको हुन्छ । यो मानवीय स्वभाव पनि हो । शोषण, अत्याचार र विभेद नहोस् भन्ने चाहना अधिकांश मानिसको हुन्छ तर पनि मान्छेले चाहेकै भरमा समाजमा यो स्थिति हुन सकेको छैन । गरिबी, अभाव, अशिक्षा र भोकमरीले आज पनि ठुलो जनसङ्ख्या पीडित छ । धनीहरू एकदमै धनी छन् । देशभित्र उपलब्ध स्रोतसाधनको न्यायपूर्ण वितरण र सम्भावनाहरूको उचित प्रयोग गर्न सकेमा केही हदसम्म भए पनि गरिबी, अशिक्षा र अभावबाट मानिसहरूले मुक्ति पाउँछन् । यसबाट मानिसले बन्धन र दासतामुक्त संसारमा सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकार उपयोग गर्न सक्छन् । यसका लागि पनि तपाईं हामी सचेत व्यक्ति नै लाग्नुपर्छ । देशका पिछडा, आदिवासी समुदायको अधिकारलाई संरक्षण गरी सोका लागि लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु राज्यको कर्तव्य हो । भविष्यका कर्णधारका रूपमा रहेका बालबालिकाहरूको सुनिश्चित भविष्यका लागि उनीहरूको अधिकार संरक्षण गर्नु राज्य तथा हामी सबैको दायित्व हो । यसका लागि सबै संवेदनशील बनेर अगि बढौं ।

प्रश्नहरू

- (क) व्यक्ति केको खोजीमा लागेको हुन्छ ?
- (ख) उपलब्ध स्रोत र साधनको न्यायपूर्ण वितरण हुँदा समाजमा कस्तो प्रभाव पर्छ ?

(ग) राज्यको कर्तव्य के हो ?

(घ) मानिसहरूले कसरी गरिबी, अशिक्षा र अभावबाट मुक्ति पाउन सक्छन् ?

१२. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

४

(क) दिइएका बुँदाका आधारमा एउटा कथा तयार पारी शीर्षकसमेत दिनुहोस् :

बादशाह अकबरको राज्यमा वीरबल नामक बुद्धिमान् मन्त्री हुनु कुनै महाजनको बहुमूल्य हिराको हार चोरी हुनु महाजनले वीरबलकहाँ गएर चोर पत्ता लगाइदिन आग्रह गर्नु वीरबलले महाजनलाई आफ्ना सातै जना नोकरहरूलाई लिएर भोलिपल्ट आउन भन्नु महाजन भोलिपल्ट नोकरहरूका साथ उपस्थित हुनु वीरबलले सातै जना नोकरहरूलाई एक एकओटा लट्ठी दिनु र भन्नु जसले हार चोरेको छ, मन्त्रका बलले उसको लट्ठी एक अङ्गुल लामो हुने छ भन्नु भोलि सबै मेरो दरबारमा उपस्थित हुन भन्नु घर गएर हार चोर्ने नोकरले वीरबलले दिएको लट्ठी एक अङ्गुल छोटो पार्नु भोलिपल्ट वीरबलको सभामा लट्ठीवाला पक्राउ पर्नु जुक्तिबुद्धिले जस्तोसुकै कार्य पनि सहज रूपमा सम्पन्न हुनसक्छ भन्ने सन्देश ।

(ख) 'खेलकुदको महत्त्व' शीर्षकमा दुई साथीबिच भएको संवाद लेख्नुहोस् ।

१३. कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

४

(क) शैक्षिक अवलोकन भ्रमणका लागि आर्थिक सहयोगको अनुरोध गर्दै आफ्नो वडाका वडाध्यक्षलाई लेख्ने निवेदनको नमुना तयार पार्नुहोस् ।

(ख) विद्यालयको वार्षिकोत्सव समारोहमा अतिथिहरूलाई आमन्त्रण गरिने निमन्त्रणा पत्रको नमुना तयार पार्नुहोस् ।

१४. दिइएको अनुच्छेदबाट मुख्य मुख्य चारओटा बुँदा टिप्नुहोस् :

२

एलोप्याथिक उपचार पद्धति हाल सर्वाधिक र लोकप्रिय चिकित्सा पद्धति मानिन्छ । यसलाई आधुनिक चिकित्सा विज्ञानको पर्यायका रूपमा समेत हेरिएको छ । होमियोप्याथी चाहिँ वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिका रूपमा प्रचलित छ । होमियोप्याथीमा रोग निको पार्नका लागि सुरुमा रोग बढाउने खुराक दिइन्छ, र क्रमशः निको पारिन्छ भन्ने एलोप्याथीमा रोग निको पार्नका लागि सुरुमै रोग घटाउने औषधी दिइन्छ । एलोप्याथी र आयुर्वेद दुवै चिकित्सा शास्त्र हुन् तर व्यावहारिक रूपमा चिकित्साको पूर्वीय वैदिक र प्राचीन चिकित्सा पद्धतिलाई आयुर्वेद चिकित्सा भनिन्छ । एलोप्याथिक प्रणाली वा पाश्चात्य आधुनिक चिकित्सा प्रणालीलाई चिकित्सा पद्धति भन्ने बुझिन्छ । 'आम रूपमा र प्रचलित धारणाअनुसार डाक्टरी उपचारका नामले चिनिने चिकित्सा पद्धति आधुनिक चिकित्सा पद्धति वा एलोप्याथी पद्धति हो ।

१५. दिइएको अनुच्छेदबाट एक तृतीयांशमा सारांश लेख्नुहोस् :

३

अधिकारभन्दा कर्तव्य महान् छ । कर्तव्यभन्दा ठुलो अर्को कुनै वस्तु हुन सक्दैन । त्यसैले त हाम्रा धर्मग्रन्थ र उपनिषद्मा कर्तव्यको महिमा र सर्वोच्चताको चर्चा छ । हाम्रा मात्र होइन संसारका सबै धर्मग्रन्थमा कर्तव्यलाई महान् ठानिएको पाइन्छ । आफ्ना माता, पिता र गुरुप्रतिको कर्तव्यलाई हाम्रा ग्रन्थले 'मातृ देवो भव, पितृ देवो भव, आचार्य देवो भव' भनेर उल्लेख गरेका छन् । माता, पिता र गुरुलाई देवतासमान मान्ने कर्तव्यपालनाको गहन सन्देश प्रवाह गरेका छन् । अर्को कुरा संसारमा त्यही व्यक्ति आदर्श व्यक्तिका रूपमा चिनिन्छ जो कर्तव्य पालनाको कसीमा खारिएको हुन्छ ।

१६. दिइएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

४+४=८

(क) दिइएको कवितांशका आधारमा सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

जुटेका ज्ञानले जो छन् पादौ धर्ती मनोहर
उठेका कर्मले जो छन् गर्दै निर्माण सुन्दर
समर्पित भएका छन् जो सदा न्यायखातिर
संसारमा उठेका छन् तिनैका विजयी शिर ।

प्रश्नहरू

- (अ) धर्तीलाई केले मनोहर बनाएको छ ?
(आ) माथिको कवितांशबाट के सन्देश पाउन सकिन्छ ?

(ख) दिइएको एकाङ्कीको अंशका आधारमा सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

किन बस्ने यहाँ ? एक गाँस खानाका निम्ति नोकरी गर्नुपरे आफ्नै घरमा आफ्नै दाजुभाइहरूको गरौंला । जति पसिना बहाउनुपरे पनि आफ्नै घरबारीमा बहाऔंला । एक गेडा मकै भए पनि आफ्नै माटामा उब्जाउँला । यसरी सबैको हेलाहाँसो भएर म त बस्दिनँ यहाँ । साराले आफ्नै देशमा काम पाएका छन्, हामीले यसरी विदेशमा लत्येर बस्नुपर्छ र ? उहाँ आफ्नो चाडबाड, पर्वमेला, तीर्थत्रत सब छाडेर अर्काको कमारो भएर बस्ने ? जाऔं हिँड जमान दाइ, मर्नुपरे पनि बरु आफ्नै देशमा मरौंला, आफ्नै भुइँमा लम्पसार परौंला, आफ्नै खोलाका बगरमा आफ्नै वनका काठले जलौंला । हाम्रा बाबुवाजेले आफ्नो आखिरी सास हिमालको बतासमा मिलाए, हामी पनि त्यसै गरौंला । आफ्ना पुर्खाको धर्म थामौं । जमान दाइ, जाऔं, आजै जाऔं । उठ, ऐल्यै जाऔं । गडहालौं । नबसौं ।

प्रश्नहरू

- (अ) एकाङ्कीको अंशमा विदेशमा भोग्नुपरेका पीडालाई कसरी व्यक्त गरिएको छ ?
(आ) 'आफ्नो पुर्खाको धर्म थामौं' यस भनाइको तात्पर्य लेख्नुहोस् ।

१७. राजेन्द्रलक्ष्मी र बहादुर शाहबिचको घरभगडामा दुवै देवरभाउजूलाई तपाईं के सल्लाह दिनुहुन्छ ? तर्क दिई लेख्नुहोस् ।

४

१८. कुनै एक उद्धरणको व्याख्या गर्नुहोस् :

४

- (क) हिउँको माझमा जन्मेको हाम्रो साहित्य कहिल्यै पनि एउटै पर्वत शृङ्खलाको भुलभुलैयामा विलाउने छैन ।
 (ख) ककुर अज्ञानी पशु हुनाले बोलाएपछि मात्र जान्छ, मानिस चाहिँ ज्ञानवान् हुनाले बखतमौका विचार गरेर आफैँ पनि जानुपर्छ ।

१९. कुनै एक प्रश्नको समीक्षात्मक उत्तर दिनुहोस् :

७

(क) दिइएको कथांशका आधारमा सोधिएको प्रश्नको समीक्षात्मक उत्तर दिनुहोस् :

शान्तमाया २२ वर्षकी हुँदा उनको श्रीमान् बितेका रहेछन् । श्रीमान् बितेको १३ दिनदेखि ज्यामी काममा हिँडेकी रहिछिन् । उफ् कठैबरा ! उनी शारीरिक रूपले अत्यन्त कमजोर देखिन्छिन् ।

प्रश्न

(अ) विधवा नारीले जीवनमा गर्नुपरेका दुःख र सङ्घर्षलाई आयाम कथाले कसरी चित्रण गरेको छ ? समीक्षा गर्नुहोस् ।

(ख) दिइएको जीवनीको अंशका आधारमा सोधिएको प्रश्नको समीक्षात्मक उत्तर दिनुहोस् :

नेपालको एउटा दुर्गम ठाउँमा जन्मिएका रुइत अहिले विश्वभर चर्चाको शिखरमा छन् । उनको जीवनीमा आधारित भएर धेरै वृत्तचित्र बनेका छन् । वि.सं. २०६८ मा इटालियन निर्देशक स्टीफानो लेभीले 'आउट अफ डार्कनेस' नामक वृत्तचित्र रुइतको जीवनीका आधारमा बनाएका थिए । उनको सम्मानमा न्युयोर्क टाइम्सले "पाँच मिनेटमै आँखा नदेखेलाई आँखा देखाउने डाक्टर" भनेर लेखेको थियो ।

प्रश्न

(अ) आँखा उपचारका क्षेत्रमा सन्दुक रुइतले दिएका योगदानका बारेमा समीक्षा गर्नुहोस् ।

२०. कुनै एक शीर्षकमा १५० शब्द नघटाई निबन्ध लेख्नुहोस् :

७

- (क) देशप्रति मेरो कर्तव्य
 (ख) नेपालको जलसम्पदा
 (ग) कृषिमा आधुनिकीकरण